

Ҳалима Аҳмедова шеърларида аёл образининг бадий ифодаси

Салоҳиддинова Нигорахон Иномжонова

Филология фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент в.б.

“UNIVERSITY OF ECONOMICS AND PEDOGOGY” NOTM.

Андижон

Аннотация. Мақолада Ҳалима Аҳмедованинг айрим шеърлари таҳлил қилинган бўлиб, унда аёл ички дунёсининг руҳий манзаралари ҳақида мулоҳазалар берилган.

Калит сўзлар. Поэтик мазмун, лирик қаҳрамон, образ, образли тахайюл, кечинма, пейзаж

Бугунги кун шеърляти янада нафислашиб, янада теранлашиб бораётганлиги Ҳалима Аҳмедова ижодида ҳам кузатилади. Унинг шеърларида аёллик нафосати билан бирга ақл-мушоҳадага тўйинган “лирик мен”ни учратамиз. У босиқлик билан инсон кўнглига йўл топмоққа уринади. Ўз кузатишлари асосида хулосаларини баён қилади. Бу хулосалар бир-бирига шундай боғланганки, зукко ижодкор умрни, инсонни, ишқни бир бутун системага сола олади. Ана шу жараён шоира ижодида асосий сценарийга айланади. Ижодкор шеърларида бу дунёнинг синовларидан тобланган инсон қалбини чизмоққа уринади. Фақат бу тузилма поэтик мазмунга йўғрилиб, шоира руҳиятига қоришиқ ҳолда ифода этилади.

Мен ҳеч кимни бахтли қилмаган аёл,

Қисмати юлдуздан тўкилган савол,

Ўрик гулларига айланган хаёл,

Қай кун руҳи равон бир ёр истадим¹.

Лирик қаҳрамоннинг тушқун кайфияти ҳеч кимни бахтли қилмаган аёл қиёфасида намоён бўлади. У ўзининг бундай қисматида жавобни юлдузлардек ҳадсиз саволлардан излайди. Бу ўринда *ўрик гули* ўзида рамзий поэтик маънони ташигани ҳолда лирик қаҳрамоннинг қайтмас бўлиб кетган

¹ Аҳмедова Ҳ. Эрк даричаси. – Тошкент: Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1996. – Б.75.

ёшлигига ишора беради. Шоира беихтиёр ёшликдаги орзуларини ёдга олади. У руҳи равон ёр – садоқатда тенгсиз ошиғини излаган кунларини эсга олади.

Аёл руҳияти шундай жумбоқки, унда ҳиссиёт ва мантиқ бирдек характерга эга. Ана шу жумбоқли характер аёл шоиралар шеърлятида ўзининг бор жозибаси билан етакчилик қилишида кўринади. Шеърларни ўқир эканмиз, лирик қаҳрамонга ўзи нима керак эканлигини тушуна олмай қоламиз гоҳида. Шундай бўлса-да, уларнинг гоҳ тошқин, гоҳ маҳзун, гоҳ аламли, гоҳ мушоҳадали шеърляти бизни ўзига мафтун этаверади.

Ҳалима Аҳмедованинг қуйидаги шеърда ҳам аёлларга хос тажанглик, катыйликни учратамиз. Ҳиссиётлар шундай таранглашадики, гўё лирик қаҳрамон ҳақиқатдан ҳам *гул, сабо, харсангтош, сахро* образларига айланиб кетади. Бунда тасвир худди кино лавҳаларидек ўқувчи кўз ўнгида кетма-кет тасвирланади.

Таассуф

Агар гул бўлсайдим,

Сен ишон...

Боғингда ўсмасдим

Ҳеч қачон.

Таассуф билан айтилган биргина жумла аёлнинг сифати – гул образида берилиши лирик қаҳрамоннинг образли тахайюли билан бадий психологизмни янада чуқурлаштирган. Эркак ижодкорлар томонидан аёлни *гул, ойга* қиёс этиш мумтоз адабиётдан қолган анъанадир. Аёлнинг ўзини-ўзи гул дейиши – унинг ожиза эканлигига урғу бериш билан бир қаторда, маккоралигини ҳам кўрсатади. Ошиғида ачиниш туйғусини ҳис эттириш мақсадида ўз ожизалигини пеш қилади. Аммо буни ўзи тан олмайди. Ҳамма замонда ҳам аёл табиатидаги ўжарлик ошиқнинг хижронда ўртанишига сабаб бўлган. Қуйидаги шеърда ҳам лирик қаҳрамоннинг қайсар кайфиятини, мағрур ҳолатини кўрамиз.

Агар сабо бўлсам,

елиб-югурмасдим

Сен томон.

Бир харсангтош бўлганимда,

Йўлингда ётмасдим бегумон.

Қочар эдим номинг эшитиб,

Ҳатто саҳро бўлганимда ҳам.

“Бадиий асарда ҳар бир сўз муайян “юк” ташиши лозим. Санъаткор доимо минглаб сўзлар ичидан энг керагини танлайди, заргарона танланган ана шу сўзлар қаҳрамон ва шароитнинг мазмуни (ғояси), ҳолати билан чамбарчас боғланиши, у аниқ эстетик мақсад (мазмун)ни воқе қилиши шарт”²лилигини ҳисобга олсак, юқоридаги шеърда лирик қаҳрамоннинг кечинмалари пейзаж тасвири орқали бадиийлашганини кўрамиз. Шеърдаги пейзаж деталлари ва ходисалари ўз ўрнида лирик қаҳрамоннинг руҳий ҳолатини очиб берувчи восита сифатида иштирок этган ва поэтик образ даражасига кўтарилган. *Гулнинг нозиклиги, сабонинг шаддодлиги, тошнинг қаттиқлиги, саҳронинг қуруқлиги* – булар бари аёлнинг ички оламини кўрсатувчи восита бўлиб хизмат қилган.

Бу сенмасми,
Сенмасми ахир,
Кўзларимда чанқаб ётган ғам?
Мен-ку сени тан олмас эдим,
Аёллигим панд берди фақат.
Яшамокчи эдим одамдай,
Нима қилиб кўйдинг муҳаббат³.

Шеърда икки тирик вужуд – аёл ва руҳни кўрамиз. Лирик қаҳрамоннинг туйғулари соф ва самимий. Шундан унинг руҳи ҳамиша қатъий. Лекин вужуд, яъни аёллик вужуди алданган. Тана ва руҳнинг олишувида руҳнинг азобланиши, саросар туйғуларнинг жунбушга келиши худди оқимга қарши сузаётган кишига ўхшайди. Руҳ бу ўринда муҳаббат туйғусини ҳам аяб ўтирмайди. Гоҳ аёллик шахсидан, гоҳ муҳаббат туйғусидан ўз аразини яширмайди. Руҳнинг азобланиши *Аёллигим панд берди фақат Яшамокчи эдим одамдай, Нима қилиб кўйдинг муҳаббат* мисраларида янада кучаяди. Бу ўринда шеър ўзаги руҳ кечинмасида, аёл образида, муҳаббат туйғусидан янада кенг мазмун касб этади.

Ҳалима Аҳмедованинг “Фол” шеъри воқебанд шаклда ёзилган. Шундай бўлса-да, унда лирик қаҳрамоннинг оғрикли кечинмалари ўқувчини беэътибор

² Умутов Х. Адаётшунослик назарияси. – Тошкент: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2004. – Б.149.

³ Аҳмедова Х. Афсун. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси, 2007. – Б. 45.

қолдирмайди. Шеърда аёлларга хос хислат – ишонувчанлик хислати фол иши билан аниқ тасаввур уйғотган.

Қачонлардир бир лўли хотин

Фол очганди, юлдузли, ойли.

Дегандики, сенинг пешонанг

Яхши кунга тўла чиройли.

Гарчи кулдим унинг фолидан,

Аmmo дилим ёришган эди

Билмас эдим, эртанги куним,

Қайғуларга қоришган эди⁴.

Ушбу шеърда руҳий ва ижтимоий ҳолатнинг уйғунлашувини кўришимиз мумкин. Аёлнинг табиатидаги соддалик, ишонувчанлик бу ўринда ўзининг асосли исботини топгандек. Фолга ишониш, фолбинга бориш динимизда қаттиқ қоралангани ҳолда, бадий адабиётда ҳам аёл хусусиятида унинг ёлғон нарса эканлиги яна бир қарра фол этилади. Чунки лўли хотин унга яхши кунлар ҳақида башорат айтса-да, аслида лирик қаҳрамоннинг тақдири у айтганчалик эмас.

Адабиётлар

1. Аҳмедова Ҳ. Афсун. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси, 2007. – Б. 45.

2. Аҳмедова Ҳ. Эрк даричаси. – Тошкент: Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1996. – Б.75.

3. Умунов Ҳ. Адаётшунослик назарияси. – Тошкент: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2004. – Б.149.

Research Science and Innovation House

⁴ Аҳмедова Ҳ. Афсун. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси, 2007. – Б. 35.

